

WERKEN IN DE VRIJE RUIMTE

Vakkencombinerende voorstellen uit de leerplancommissies

Addendum bij het leerplan Cultuur- en Gedragwetenschappen
D/2003/0279/009

INLEIDING

De lessentabellen voor de derde graad ASO laten de scholen, afhankelijk van de studierichting, één tot vier uren ruimte. Dit is de Vrije ruimte. Een school/scholengemeenschap bepaalt autonoom hoe zij de basisvorming en het fundamentele gedeelte van de lessentabel aanvult tot 32 uren. De Vrije ruimte biedt een extra stimulans om als schoolteam verder werk te maken van onderwijsvernieuwing en om de lopende experimenten en projecten in het reguliere lestijdenpakket een plaats te geven. Het VVKSO suggereert, behalve invulling met vakken: zelfstandig leren/seminaries, overgang naar hoger onderwijs, vakoverschrijdende thema's, projecten en ook *clustering van vakken*.

Hieronder vind je een aantal voorbeelden van clustering. Het zijn suggesties met telkens vermelding van de betrokken vakken. Een bundeling van alle thema's vind je terug in het Inspiratiehandboek *Werken in de Vrije ruimte*. Hierin wordt ook aandacht besteed aan methodieken, inhouden, evaluatievormen en aan de praktische consequenties voor de schoolorganisatie (infrastructuur, uurrooster).

We hopen dat deze vakkencombinerende thema's je inspireren om met collega's een initiatief op maat van de studierichting(en) en van de school uit te werken. Een multidisciplinaire benadering kan, in combinatie met het uitdiepen van nieuwe didactische werkvormen, die ook al aan bod komen binnen het vak, een meerwaarde betekenen voor leraar én leerling.

HUMANE WETENSCHAPPEN

Thema 1: Omgaan met conflicten

1 Betrokken disciplines

Nederlands, esthetica, moderne vreemde talen, cultuur- en gedragswetenschappen, geschiedenis

2 Beschrijving

'Omgaan met conflicten' wordt behandeld in het thema 'Diversiteit kan leiden tot conflicten' van het vak *Gedragswetenschappen*. Het thema kan ook geschiedkundig benaderd worden. In de literatuur en in de beeldende kunsten komt die invalshoek ook aan bod: intermenselijke conflicten als oorlogen, cultuurschok, aantrekkingskracht van het vreemde.

Hoewel WO II - en misschien juist daarom - niet meteen aansluit bij de leefwereld van de jongeren, kan het thema hiermee verkend worden (zie werkvormen). Het is het voorlopig laatste conflict waarbij geheel Europa betrokken was. De website van Myriam Paquet en Jos Martens <http://users.pandora.be/michel.vanhalme/jeugd7.htm> reikt heel wat referenties aan om de tweede wereldoorlog te bestuderen.

Een voor de leerlingen zeer interessante ervaring is de lectuur van *De Golf* (Morton Rhue) of één van de vele toneelverwerkingen van het boek: leerlingen begrijpen niet hoe mensen zich in 40-45 zo konden laten manipuleren, maar laten zich meeslepen door het experiment van hun leraar geschiedenis. Aansluitend hierop kan aandacht besteed worden aan het verbale geweld bij oorlogvoering: de website www.historychannel.com biedt een staal van historische speeches die kunnen beluisterd worden. Een taalkundige analyse kan inzicht verschaffen in de ideologische uitgangspunten. In ruimere zin kan hier ook de impact van de media op internationale conflicten aan bod komen.

Vaak geciteerd, maar nog altijd actueel is *Guernica* van Picasso (in de aanloop naar WO II). De gehanteerde symboliek kan helpen om inzicht te krijgen in conflictbenadering en de zinloosheid van geweld. Tegen de achtergrond kan de website van de werkgroep Vredesopvoeding, www.vredesopvoeding.be, van Pax Christi Vlaanderen geraadpleegd worden. Hier komt ook de conflictbenadering van Pat Patfoort ter sprake.

3 Werkvormen

In een eerste fase kan het zinvol zijn om het thema met een voorbeeld (bv. WO II) klassikaal te benaderen, met aandacht voor de verschillende invalshoeken. Daarna kunnen leerlingen in groepjes een conflictsituatie onderzoeken: de oorlog in Irak, het Israëlijsch-Palestijns conflict, conflicten in probleemwijken ... Ze raadplegen hiervoor diverse bronnen: kunstwerk, boek, documentaire, film, speeches, video ... Door een kritische selectie van alle informatie kunnen ze het probleem goed omschrijven en situeren in tijd en ruimte. Ze toetsen vaak gehoorde oplossingen aan hun bevindingen en kunnen het eigen standpunt formuleren. Het eindproduct kan verschillende vormen aannemen: collage van filmmateriaal, rollenspel, debat, toneel, een eindwerk.

4 Bronnen

Algemene achtergrondinformatie:

- De website van het Zweedse studiecentrum voor de vrede, SIPRI: www.sipri.se.
- PATFOORT, P., *Bouwen aan geweldloosheid*. Jeugd en Vrede, Brussel, 2001.
- REYCHLER, L., *Een wereld veilig voor conflict: handboek voor vredesonderzoek*. Garant, Leuven, 1995.

Thema 2: Mens-, wereld- en godsbeelden in de loop van de geschiedenis

1 Betrokken disciplines

Esthetica, geschiedenis, godsdienst, humane wetenschappen, moderne vreemde talen, Nederlands

Zie ook Geschiedenis, thema 1: Reflectie op zingeving in de westerse cultuur.

2 Beschrijving

Mens-, wereld- en godsbeelden dienen als kader voor opvattingen van gedragswetenschappelijke en culturele aard en zijn anderzijds ook herkenbaar in dergelijke opvattingen.

De insteek vanuit Humane Wetenschappen zijn het thema *Denken over*, in het bijzonder *Denken over mens en maatschappij* en *Denken over wetenschap en techniek* en het thema *Kunst en maatschappij*. Hier zijn sterke raakvlakken met esthetica, geschiedenis en godsdienst. Afhankelijk van de bestudeerde bronnen en van het eindproduct komen ook Nederlands en MVT aan bod.

Godsdienstige insteek: het bespreken van de wederzijdse impact van grenservaringen en wereld-, mens- en godsbeeld. De levensvragen verwoorden die daarbij aan de orde komen. Doel: bespreken hoe mens-, wereld- en godsbeelden bevrijdend of verlamdend kunnen werken. Concreet: procesdenken en het beeld van de 'solidaire God'; fundamentalisme en relativisme.

De bedoeling van dit thema is dat de leerlingen beelden kunnen omschrijven en ze kunnen toelichten in concrete casussen. Ter introductie kan bij voorbeeld de kerkenbouw in de loop van de geschiedenis getoetst worden aan het achterliggende mens-, wereld- en godsbeeld. Daarna kunnen de leerlingen zelf een casus uitwerken: analyse van een kunstwerk, boek, verhaal in het licht van een heersend beeld; of visie op armoede zoals tot uiting gebracht in diverse kunstvormen.

3 Werkvormen

Zoals aangegeven in de beschrijving lijkt het aangewezen om sterk geleid een voorbeeld aan te brengen. Leerlingen moeten in de uitwerking van hun casus kunnen verwijzen naar een algemeen referentiekader. Ook de wijze waarop ze zelf, individueel of in groep aan de slag gaan, met name de methode (info verzamelen, ordenen, selecteren ...) kan vooraf nog eens toegelicht worden. In de fasering van het project is het proces aanvankelijk leraargestuurd. Daarna bepaalt de leerling deels zelf het proces (keuze thema, doelstelling, timing, uitwerking). Belangrijk hierbij is het bijhouden van een logboek. Het eindproduct kan een verhandeling zijn, een Powerpoint-presentatie, een videofilm, enz.

4 Bronnen

Achtergrondinformatie:

- AERTS, D., e.a., *Cirkelen om de wereld*. Pelckmans, Kapellen, 1994.
- APOSTEL, L., VAN DER VEKEN, J., *Wereldbeelden. Van fragmentering naar integratie*. Pelckmans, Kapellen, 1992.
- VAN PEURSEN, C.A., *Cultuur in stroomversnelling*. Elsevier, Amsterdam, 1975.
- De website van de Stichting Leerplanontwikkeling: www.slo.nl

Thema 3: Gelijkheid en ongelijkheid, sociale differentiatie en segregatie in grote steden

Dit thema is, grondiger uitgewerkt, opgenomen in de Inspiratiemap, bij het deel Projecten.

1 Betrokken disciplines

Kernvakken: aardrijkskunde, geschiedenis, esthetica, cultuur- en gedragswetenschappen

Samenwerking met: Nederlands, wiskunde, godsdienst, plastische opvoeding, lichamelijke opvoeding, klassieke talen

2 Beschrijving

Het is de bedoeling dat leerlingen zich bewust worden van mogelijke vooroordelen ten aanzien van bepaalde medeburgers en bereid zijn deze in vraag te stellen. Dit gebeurt door middel van kennismaking met bepaalde stadswijken in een grote stad en door hen samenlevingsproblemen te laten bestuderen. De sociaal ruimtelijke mechanismen van sociale differentiatie (etnische oorsprong, inkomen, opleiding, beroep) en residentiële differentiatie (grondprijs, huur- of koopprijs, woningmarktmechanismen) leiden tot segregatieverschijnselen (scheidingsprocessen in stadswijken) en vormen van selectie (in scholen) en discriminatie (op de woningmarkt). Het thema differentiatie en segregatie in de stad wordt ingebed in de bredere stroom gelijkheid en ongelijkheid in de stad. De leerlingen zoeken de voor de vraagstelling relevante langetermijnlijnen, mechanismen, personen... die oorzaak en aanleiding zijn van differentiatie en segregatie. Ze geven een geargumenteed tijds kader van de waargenomen uitingen van differentiatie en van segregatie.

2.1 Fasering en opdeling in de groepen ruimte en tijd: 4 etappes

- Begrippen en mechanismen van sociale differentiatie en – segregatie in functie van ruimte en tijd.
- Analyse van residentiële en sociale differentiatie in eigen stad.
- Monitoring en confrontatie op terrein. Bronnenonderzoek.
- Evaluatie: van confrontatie naar oplossingen? Een synthese op basis van krachtige argumenten.

Na een gemeenschappelijke start (fase 1) worden 2 even grote leerlingengroepen gemaakt. De ene groep focust op het aspect ruimte, de andere op het aspect tijd. De groep ruimte doorloopt 2, 3 en 4 in de volgorde zoals hier aangegeven. De groep tijd hanteert dezelfde soorten onderzoeksvaardigheden (cf. groep ruimte) en doorloopt dezelfde etappes (2, 3, 4). Deze volgen echter niet altijd na elkaar maar lopen meer dan eens organisch in elkaar over. Er blijft in deze groep een permanente afwisseling van actie en reflectie en van voortdurend terrein- én bronnenonderzoek dat vanuit een verfijning van de onderzoeksvraag nodig blijkt.

2.2 Invalshoeken vanuit de disciplines:

- Aardrijkskunde: de sociale differentiatie en segregatie in steden wordt ruimtelijk gesitueerd. Hierbij worden de processen die tot differentiatie en segregatie leiden, vanuit morfologisch en functioneel standpunt bekeken.
- Esthetica: stijkenmerken die belangrijk waren tijdens de groei van de stad, herkennen in gebouwen en kunstwerken. Bij uitbreiding: het proletariaat in de kunst (o.a. Constantin Meunier); muziek in de stad: rap, hiphop, protestsongs ...; het upstairs-downstairs effect in Engelse periodefilms. Op zoek gaan in de stad naar kunstuitingen van sociale en multiculturele verscheidenheid.
- Geschiedenis: de zoektocht naar de voor de vraagstelling relevante langetermijnlijnen die de evoluties op vlak van gelijkheid- en ongelijkheid, differentiatie en segregatie in grote steden verklaren. Situering van differentiatie en van segregatie in het globaal historisch referentiekader, in het chronologische, het ruimtelijke (van regionaal naar mondiaal bv.), het maatschappelijke met aandacht voor zowel culturele, als socio-economische en politieke verklaringen. Maatregelen in de richting van sociale differentiatie in de antieke

stad, het ontstaan van de middeleeuwse kloosters, het industrialisatieproces, mondiale migratiebewegingen, politieke overheersingen, zijn enkele van die evoluties die sporen trokken doorheen de grote steden met uitlopers tot vandaag op het vlak van gelijkheid en van ongelijkheid. De toepassing van de historische methode, van historische en algemene onderzoeksvaardigheden is doorheen het hele traject essentieel.

- Cultuur- en gedragswetenschappen: sociale segregatie, armoede, filosofieën over sociale ongelijkheid en remedies, politieke oplossingen ...

2.3 Samenwerking met:

- Nederlands: rapportering en presentatie (eventueel in overleg met Plastische opvoeding).
- Godsdienst: de doelstelling om respectvol om te gaan met de medemens (ook andere culturen, godsdiensten ...) kaderen binnen het onderzoek in de gekozen stad.
- Wiskunde: statistische verwerking van onderzoeksresultaten.
- Lichamelijke opvoeding: ondersteunend naar sociale vaardigheden.
- Klassieke talen: inhoudelijk én naar vaardigheden ondersteunend. Leerlingen kunnen op zoek gaan naar antieke teksten waarin facetten van stedelijke problematiek doorklinken (Juvenalis, Tacitus...) en een vergelijking trekken met de bevindingen van hun onderzoek in een moderne stad. Tijdens een buitenlandse reis kunnen zij sporen van verschillende wijken zoeken in bv. het oude Rome of Pompeï.

3 Werkvormen

Sociaal ruimtelijke onderzoekstechnieken: onder meer via terreinwerk zoals straatopnames en woningtellingen met cartografische verwerking, transecten met observaties inzake sociaal functioneel ruimtegebruik, interviews met bevoorrechte getuigen in buurthuizen, fotoreportages, leefbaarheidsvaluaties van straten en buurten, verwerking van statistische gegevens op wijk- en buurtniveau, vergelijking met probleemwijken in Noord-Amerika en in Latijns-Amerika. Het probleemoplossend omgaan met actuele en historische bronnen kan afwisselend in allerlei vormen van groepswerk én ook individueel.

Het onderzoek of aspecten ervan kunnen ook gecombineerd worden met een buitenlandse reis.

Voor de studierichting Humane wetenschappen kunnen deze sociaal ruimtelijke onderzoekstechnieken en de historische onderzoeksvragen worden gekaderd in een project waarbij de leerlingen een onderzoeksopzet ontwikkelen en het deelonderzoek per deelgroep kunnen uitvoeren. Opzoekwerk van gegevens kan individueel (mediatheek en internet) en d.m.v. groepswerk (terreinwerk). De gegevens worden verzameld en kritisch getoetst, bv. aan vrijblijvende beweringen over bewoners van probleemwijken. De resultaten en besluiten kunnen mondeling en schriftelijk (teksten, grafieken en kaarten) en d.m.v. ICT-integratie worden gerapporteerd. Bij uitbreiding kunnen leerlingen ook een theaterstuk opvoeren, een tentoonstelling houden, een debat organiseren. De waardeontwikkeling kan hierbij sterk gestimuleerd worden.

4 Bronnen

- DE MECHELEER, L., *De armoede in onze gewesten van de Middeleeuwen tot nu*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, Brussel, 1991.
- DE RAEDT, M., COENE A., *Bijdragen tot de stadsontwikkeling van Gent 1560-1990*. Gent, 1990.
- KESTELOOT, C., DE TURCK, A., *Sociale structuren en buurten in moeilijkheden in de Belgische stadsgewesten*. ISEG, K.U.Leuven, 2000.
- KESTELOOT, C., e.a., *Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel*. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel, 1996.
- MEERT, H., MISTIAEN, P., KESTELOOT, C., *The geography of survival: household strategies in urban settings*. TESGeografie, 88, 2 pp.169-181, KNAG, 1997.

- VAN DE BROEK, B., FOGLETS, M.C. (red.), *Het failliet van de integratie? Het multiculturalismedeбат in Vlaanderen*. Acco, Leuven, 2002.
- WERBROUCK, L., *Navorming voor 2de graad Humane wetenschappen*. VVKSO, 2002-2003.
- Leefbaarheidsonderzoek met bewonersinbreng. Project Stadsmonitor, RISO, Gent, 2001.
- Diverse publicaties van de Koning Boudewijnstichting.
- <http://www.kuleuven.ac.be/StaDT> (website Stedelijke armoede Doorlichting en Troeven voor ontwikkeling).
- <http://ond.vvkso-ict.com/hw/> (website VVKSO van de richting Humane wetenschappen).
- Interessant zijn de stadsmonografieën (met statistisch materiaal) over grote Vlaamse steden. Meer informatie op www.thuisindestad.be.
- OCMW, Welzijnszorg, actiegroepen, politieke partijen, vakbonden, enz.